

زنان مسلط بر اجتماع در نقاشی‌های ترکیبی صفوی^۱

مطالعه موردی: "زن سوار بر شتر ترکیبی" اواخر سده ۱۰هـ.ق / ۱۶م

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۵/۱۰

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۶/۱۹

کد مقاله: ۲۸۲۵۷

صدیقه نایفی^۲، اصغر جوانی^{۳*}

چکیده

تاریخ اجتماعی رشته‌ای فرعی در علوم تاریخی است که بر طبقات پایین و گروه‌های کم‌تر مورد توجه جامعه و نقش آن‌ها در فرایند تکوینی اجتماع تمرکز دارد و در بسیاری موارد از نظریه‌های جامعه‌شناسانه در تحلیل نمونه‌های تاریخی بهره می‌گیرد. زنان به‌عنوان گروهی فرودست که نقش آن‌ها در تکوین جامعه و گزارش‌های تاریخ معمول کم‌تر مورد توجه قرار گرفته است، یکی از بخش‌های تاریخ اجتماعی را به خود اختصاص می‌دهند. منابع تاریخ اجتماعی بسیار متنوع است و اسناد هنری نیز یکی از مدارک مهم در این حوزه به شمار می‌روند. پژوهش حاضر می‌کوشد تا با بررسی نقاشی‌های ترکیبی صفوی و با تمرکز بر نمونه‌ای از آن‌ها با عنوان "زن سوار بر شتر ترکیبی" (تصویرگری حدود ۱۵۸۰-۱۵۷۰ م) -به‌عنوان یکی از متقدم‌ترین نمونه‌های برجای مانده از نقاشی‌های ترکیبی که زنی را سوار بر اجتماعی از پیکره‌های کوچک‌تر به تصویر می‌کشد- با استفاده از نظریه بازتاب مبنی بر انعکاس جامعه در آثار هنری، بازتاب زنان صفوی و نقش آن‌ها را در فرایند تکوینی جامعه تبیین نماید. به این منظور در جمع‌آوری داده‌های تاریخی از روش اسنادی و در تحلیل داده‌های تصویری از روش تحلیل محتوای استقرایی بهره خواهد برد. مواردی نظیر بازتاب تسلط زنانی چون "پریخان خانم"، "مهدعلیا" و "سلطانم بیگم" بر اجتماع ناآرام دوران حاکمیت سست و متزلزل محمدخداوند (همزمان با زمان تصویرگری آثار) که به دگردیسی نقش زنان از پیکره‌های فرعی و کوچک‌تر به پیکره‌های اصلی و بزرگ اجتماع می‌انجامد، از نتایج این تحقیق به‌شمار می‌رود.

واژگان کلیدی: نقاشی صفوی، نقاشی ترکیبی، نقاشی پیکره در پیکره، تاریخ اجتماعی زنان صفویه، نظریه بازتاب.

۱- این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول، با عنوان «تبیین زمینه‌های اجتماعی نقاشی‌های ترکیبی صفوی» و راهنمایی نویسنده دوم است که با نمره ۲۰ در تاریخ ۹۸/۸/۱۳ در دانشگاه هنر اصفهان دفاع شد.

۲- دکتری پژوهش هنر، گروه پژوهش هنر، دانشگاه هنر اصفهان

۳- دانشیار گروه هنرهای تجسمی، دانشگاه هنر اصفهان (نویسنده مسئول) A_javani@au.ac.ir